

Croatica XVIII (1987) — 26/27/28 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Josip Vončina

RANI TEKSTOVI ANTUNA MIHANOVIĆA

UDK 886.2(091)-8

Iako su nam Mihanovićeve mladenački sastavci (Reč domovini 1815. i oglas za izdanje Gundulićeva Osmana 1818) bili otprije poznati, ipak je tek njihov pretisak (iz godine 1985) omogućio da ustanovimo važno sazrijevanje toga pisca za svega tri godine, koje prethode zreloj fazi narodnoga preporoda. U tome kratkom odsječku Mihanović je doživio znatan otklon od kajkavske pisane prakse, u smislu grafijskome i jezičnome (fonologija, morfologija, leksik).

1.

Staro pravilo »ad fontes« vjerojatno je najbolje primijeniti u svakome znanstvenom istraživanju. U onoj pak njegovoj vrsti koja se bavi tekstovima danas je već teško reći što vrelom jest, a što nije. Ima dobrih razloga da hrvatsku književnu baštinu s mnogih aspekata proučavamo na temelju novih prijepisa (transliteracije ili transkripcije). No neće biti naodmet neprestano imati na umu da nam takvi prijepisi skrivaju mnoge važne pojedinosti što ih je kakav stari tekst imao u svojoj prvobitnoj formi.

O tome uvjerava način izdavanja starih djela za naše prilike razmjerno nov, koji smo zvali fototipskim izdanjem, danas pak reprintom ili pretiskom.

U seriji izdanja Međunarodnog slavističkog centra SR Hrvatske »Cymelia croatica«, i to kao drugi svezak »Biblioteke pretisaka«, izdana su godine 1985. dva mladenačka teksta Antuna Mihanovića: *RECH DOMOVINI od Ha (znovitozi Pi (zanya) vu Domorodnom Jeziku* (iz god. 1815) i oglas za planirano izdanje Gundulićeva *Osmana* (iz 1818). Površan motrilac s temeljitim uvidom u bibliografiju mogao bi prigovoriti da nam je *Reč domovini* odavno dobro poznata, pa je nalazimo u svakoj antologiji preporodnih tekstova.¹ Ako se drugi sastavak (oglas iz 1818) i ne zatječe osobito često, ipak nam je (zajedno s *Reči domovini*) pristupačan u Fancevljevim *Dokumentima*,² pa u Ravlića. To bi moglo roditi pomisao kako dva Mihanovićeve teksta i nije bilo prijeko potrebno iznova publicirati, pa kako novo izdanje (osim pretisaka sadržeći i transkripcije) svoju svrhu postiže bar time da nam pokaže kako je Antun Mihanović u svojoj mladosti doista pisao.

Prirediivači »Biblioteke pretisaka« savjesno su se potrudili da i u drugoj njezinoj knjizi primijene sve neobično korisne postupke koji se uobličuju u zaista bogat kritički aparat: osim pretisaka i transkripcija dodana je sažeta popratna rasprava i rječnik manje poznatih leksema. Po tome knjižica zaslužuje iskrene čestitke, a tek želja da biblioteka (bez pretjerivanja rekav-

¹ Na primjer: *Ilirska knjiga*, uredio dr. Antun Barac, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd 1931, str. 7—14; *Ilirska antologija*, književni dokumenti hrvatskog preporoda, sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva, Zagreb 1934, str. 83—84; Dubravko Jelčić, *Hrvatski narodni i književni preporod*, Školska knjiga, Zagreb 1978, str. 65—70; *Riznica ilirska 1835—1985*, priredio prof. dr. Miroslav Šicel, Cankarjeva založba — Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb — Ljubljana 1985, str. 33—37.

² *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790—1832)*, skupio i uvodom popratio dr. Franjo Fancev, »Građa za povijest književnosti hrvatske«, knj. XII, JAZU, Zagreb 1933, str. 118—123, 131—132. — Oba teksta dolaze i u knjizi: *Hrvatski narodni preporod*, I, *Ilirska knjiga*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 28, priredio: Jakša Ravlić, Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1965, str. 181—186, 187—188.

ši: fundamentalna) jednako uspješno nastavi svoje izlaženje, svoj dug život, može potaknuti poneku kritičku napomenu.³ Najvažnija će se, ipak, odnositi na koncepciju popratne rasprave.

³ Pretisak (reprint) dragocjen nam je samo onda ako potpuno vjerno prenosi svoj predložak (uključujući čak i njegove tiskarske pogreške). Ne udovoljava li tome, pretisak može samo štetiti ma kakvu istraživanju. Iz prošlosti nam je ostao poučan primjer: Fancev (*n. dj.*, str. 221) dao je godine 1933. iznova složiti naslovnu stranu Gajeve *Kratke osnove* (mi riječju na to ne upozorivši), a taj je nadomjestak inače odlična poznavaoa preporoda M. Živančevića zbulio te ga je (kao prvi po redu slikovni prilog) uvrstio u knjigu: Milorad Živančević — Ivo Frangeš, *Ilirizam — realizam, Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga*, knj. 4, Sveučilišna naklada Liber — Mladost, Zagreb 1975, str. 14. Vanjska oprema Mihanovićeve pretiska najavljuje samo jedan njegov tekst (*Reči Domovini...*), a u izdanju se nalaze dva. Naslovna strana iz prvotiska *Reči Domovini* javlja se u pretisku triput, i to uvijek u drugačijoj varijanti; mijenja joj se srednji dio: 1. »A MIHANOVICH A PETROPOLJE CROATA S.«; 2. Horacijev distih; 3. »PRILOZI PRETISKU — Transliteracija — Pogovor — Rječnik« (sada sve smješteno u nekakav okvir). Srećom, u Vincea (*Putovima, hrvatskoga književnog jezika*, SNL, Zagreb 1978, str. 174) objavljen faksimil pokazuje da je izvorna ona varijanta što se u pretisku zatječe druga po redu; ostale dvije nastale su montažom. — Prilozi pretisku u načelu su veoma korisni. Budući da su dva pretisnuta Mihanovićeve teksta prvobitno sročena latinicom koja se razlikuje od današnje (zapravo: u dva međusobno nesukladna grafijska sustava), dobro je što su priređivači dali svoje čitanje obaju tekstova: najavljujući transliteraciju, ostvariše prilično uspješnu transkripciju. Dobro je što su u njoj krenuli za Jelčićem (*n. dj.*, str. 65—70) te slogotvorno *r* prenijeli kao *er*; manje je dobro što su zadržali sva Mihanovićeve velika početna slova i, poput njega, enklitike spojili s naglašenim riječima. Kao što je poznato, stari hrvatski pisci općenito (pa i kajkavski, među koje pripada Mihanović svojim pretisnutim tekstovima iz godina 1815. i 1818) većinom nisu bilježili suglasnik *j* u vezama *i + [j] + vokal*; čitatelja transkripcije vjerojatno će zbuniti ako u istoj rečenici (str. [8] transkripcije) nađe: *Talijanski, Anglijanski || Priatelji*. Doista, suradnici »Biblioteke pretisaka MSC SRH« svoj posao rade predano, s velikom ljubavi, pa zaslužuju iskrene pohvale jer nas obogaćuju važnim starim djelima koja bi nam bez njihova truda bila teško dostupna. Radeći, dogodit će nam se i ponešto grešaka: ničemu ne bi služilo kad bismo ih poricali (ili još gore: kad bismo ih proglasili sastavnim dijelom svojega istraživačkog programa). Zadirvljujuća hitrost kojom se priređuju svesci »Biblioteke pretisaka« bila je nagoviještena prvim prilogom što ga je sadašnji izdavač ostvario u suradnji; u završnoj bilješci dvo-sveščane *Glagoljske početnice* stoji: »Knjiga je predana u tisk 14., a izašla je 22. veljače 1983. godine...« Ne bi se smjelo zaboraviti da knjiga, doduše, može biti štampana u rekordnom (npr. osmodnevnom) roku, ali da će, jednom dovršena, služiti godinama i desetljećima. Devet tiskanih strana transkripcije uz Mihanovićev pretisak ([2] — [10]) nevelik je opseg, koji je (uz nešto manje žurbe) mogao biti pošteđen dosta gusto posijanih tiskarskih grešaka. Spominjem tek neke: ne razumijemo koji su to što »Liste ove razdebljivali budu« (str. [10]); ili pak što je prvobitni zapis »o (tremu y jakomu« (str. 6) prenesen »ostremu i ostremu i jakomu« (str. [4]), a ne naprosto: »oštremu i jakomu« (jer *f* = *š*). Ne bi bilo loše da se nešto više

Od svojih početaka »Biblioteka pretisaka« kao pogovore uvođi sažete tekstove što su se, rekao bih, ustalili kao »riječ uz...«.⁴ Promatramo li ih znajući im prostorno ograničenje (koje se kreće oko dvije stranice tiskanoga teksta), svim dosadašnjim piscima pogovora (Bratuliću za prvu knjigu, Damjanoviću za drugu i treću) valja odati puno priznanje. Dvojba se može javiti tek oko toga dopušta li zadan opseg da se kaže sve relevantno. Čak i uz to ograničenje pisac *Riječi uz Mihanovićevu »Reč domovini«* uspio je prikazati manje poznato područje Mihanovićeve djelovanja: na skupljanju starih ćiriličkih i glagoljskih rukopisa. Prema tvrdnjama iz postojeće literature (Barčevoj kako je Mihanović bio jedan »od najsimpatičnijih hrvatskih kulturnih radnika u svome vremenu« i Vincevoj kako je, povrh toga, bio »osjetljiv za kulturne potrebe svoga vremena i budućnosti«) izvodi Damjanović posve opravdan zaključak da je ideje iz Mihanovićeve mladenačkih »tekstova u potpunosti ... prihvatila generacija hrvatskih preporoditelja«. No ostaje nesigurno jesmo li doista ustanovili sve korisne Mihanovićeve mladenačke ideje: time što mislimo da je on upozorio kako je korisno pisati »vu domorodnom jeziku« i time što je istakao da treba ponovo izdati Gundulićeva *Osmana* (pa to nakon oglasa 1818. učiniše: dubrovačka knjižara Martecchini 1826. i ilirci 1844).

2.

Istina je da su oba teksta (*Reč domovini* i oglas) još prije više od pola stoljeća objavljena u istoj knjizi, ali transkripcijom. Te smo tekstove mogli u Fancevljevoj knjizi listati i prelistavati a da ne primijetimo ništa novo što bi bilo posebno važno. Naprotiv, letimičan pogled u onaj dobar tucet pretisnutih strana iz godina 1815. i 1818. uvjerava nas da valja krenuti tragom slova mladoga Mihanovića, tj. uputiti se filološkom stazom. A to znači

pomišljalo na moguće tiskarske greške predložka, pa se onda u *Rechi Domovini* zapis (zerdeze (str. 10) ne bi pročitao ni kao dražestan deminutiv *serdece*, ni kao *srce* (Barac, *n. dj.*, str. 12), ni kao *srđce* (Fancev, *n. dj.*, str. 122; Ježić, *n. dj.*, str. 83; Ravlić, *n. dj.*, str. 185), nego kao *serāce* (Jelčić, *n. dj.*, str. 69), imajući na umu da (zerdeze = = (zerdeze. U *Rechi Domovini* postoji cio niz citata na latinskom jeziku i jedan na engleskom; dodatak pretisku (»Tumač latinskih izraza«) počinje ih prevoditi »in medias res«, iako su već neka ranija kritička izdanja Mihanovićeve prvog teksta nudila prijevode svih inojezičnih navoda i bilježaka (Barac, *n. dj.*, str. 141, bilj. 1—6; Ravlić, *n. dj.*, II, »Rječnik«, str. 441—451, passim; Jelčić, *n. dj.*, str. 65—70, bilješke ispod crte). U prilogima reprintu Mihanovića objasnidbeni je rječnik dan samo za *Rech Domovini* (a ne i za oglas *Osmana*), pa i u tome su rječniku primijenjeni nenatuknički oblici, a slogotvorno *r*, u transkripciji preneseno kao *er*, u rječniku je vraćeno na *r* (zvrh toga, *trštvenu*, *srčneji* [pored: *obteršen*]).

⁴ Tim riječima počinje naslov Bratulićeva pogovora u prvome svesku biblioteke i Damjanovićeve u drugome.

staviti se u dvojbu što je Zoranića razdirala u *Planinama*: među spoznajom da »tančine sasvima iziskovati pastirskoj varsti ne pristoji se« (glava XIV) i odlukom kada »mej mnogom čeljadju u široku polju blujah, a pak jednom stazom sam se uputih« (glava XX). Pa ako bismo na Mihanovićeveu trogodišnjem putu (1815—1818) tražili »kigodi zlamen od privračena kamika«, možda bismo ga pronašli u jednostavnim činjenicama: svaki od tadašnja njegova dva sastavka (dakako, u hrvatskom tekstu) rabi po slovo što je onome drugom posve strano. *Reč domovini* krcata je slovom *f*, a u oglasu ga ni za lijek; oglas (u hrvatskim riječima) poznaje slovo *x*, a u *Reči domovini* njemu ni traga.

3.

Ta jednostavna zamjedba (spoznaji ni nalik) ne može nas, mislimo, odvesti nikamo drugamo nego u bespuće; rekao bi drevni Zoranić: »nakraj jednoga potoka najдох se, prik koga ni mosta ni plavi, ka bi pribrodila, ne vidih« (glava XX). Budući da je ma kakva busola bolja od nikakve, pokušajmo se za pomoć uteći toliko preziranoj filologiji. Njezinim se načinima služeći, lako ćemo ustanoviti da ništa određeno ne znači toliko ponavljana tvrdnja da su hrvatski preporoditelji reformirali »pravopis«. Neobično je važna određena procjena novijeg datuma:

»Nije točno ni da je Preporod uveo jedinstven hrvatski pravopis... Naprotiv, Preporod je uredio grafiju...«⁵

Štoviše, malo temeljitijim proučavanjem izaći će da ono što se u reformi latiničke grafije zbilo između Gajeva djelca *Kratka osnova* (1830) i njegova članka *Pravopis* (1835) nije niklo ni iz čega, nego da je za sobom imalo bar dva decenija nastojanja što ih je (osim težnje za funkcionalnošću grafijskoga sustava) poticala želja da se nadvlada neugodna rascjepkanost: osobito među kajkavskom Hrvatskom i Slavonijom.

Toj rascjepkanosti valja zahvaliti da su, prije iliraca i Gaja, kajkavci Slavonce (i obrnuto) morali čitati gotovo kao strane pisce. I opet sitan primjer: isti suglasnik (č) oni su obilježivali na nejednak način (Slavonci kao *cs*, kajkavci kao *ch*), čak u vlastitim prezimenima. Godine 1820. jedan je pisac iz Slavonije svoje prezime zapisao »CSEVAPOVICH«, a jedan kajkavac svoje, god. 1823, »VRACHAN«. Da su dosljedno slijedili iz Budima poslani i svemu podvojenom školstvu obavezne propise, čitali bi s mukom: kajkavci ne mogući odgonetnuti sam početak Slavončeva

⁵ Dalibor Brozović, *O ulozi Ljudevita Gaja u završnoj etapi hrvatske jezične unifikacije*, Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, »Radovi« 3, Zagreb 1973, str. 35—63; navod na str. 36; spac. J. V.

prezimana, a ostatak realizirajući »... evapovič«, Slavonci pak kajkavca odgonetavajući »Vračan«. Zapravo, prvi se (ne hajući za etimologiju) htio zvati »Čevapović«, drugi »Vračan«.

Zahvaljujući Fancevu, znamo bar ponešto o ta dva propisa:

»God. 1814, kad je Mahanović pisao te 'Observationes', u Hrvatskoj se obaveznim smatrao pravopis propisan knjižicom 'Napučenje za horvatski prav četi i pisati ... za potrebuvanje ladanjskih škol vu Horvatskom kraljestvu«. (Budim, 1808); njeno prvo izdanje ide još u god. 1779. Pravopis za Slavoniju propisivala je knjižica: 'Uputjenje k slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnih učionah u Kraljestvu Slavonskome ...' (Ofen, 1810).«⁶

Fancev nam, doista, kaže kako je »god. 1816—1818 Koščak u svojim nastojanjima oko ujedinjenja hrvatskokajkavske i slavonskoštokavske pismenosti u jednom jeziku i u jednom pravopisu išao ispred svojih suvremenika«. ⁷ Jedino nam Fancev zaboravlja reći po čemu se razlikovao latinički »pravopis« (tj. grafijski sustav) *Napučenja* i *Uputjenja*; tih tekstova, naime, u »Građi« XII nema.

U toj se knjizi ipak nalazi jedno jedino mjesto koje nam ne donosi stanje u oba propisa, već samo u jednome (u *Napučenju* za kajkavsku Hrvatsku). Godine 1814. pišući svoje *Observationes*, Marko Mahanović navodi jednostavna latinička slova, pa dodaje:

»Ad alios vero distinctos 8 sonos exprimentes sequentem compositionem adhibemus juxta orthographiam pro schoiis praescriptam:

ch, cz, dy, gy, ly, ny, sh, sz.«⁸

Mjesto razlika što su ih dvama nejednakim grafijskim sustavima nametali budimski propisi, navest ću glavna rješenja koja su uoči preporoda (za petnaestak godina: 1815—1830) vladala u cjelokupnoj latiničkoj praksi našega prostora.

Taj je prikaz diktiran fonemskim izborom što ga nameće članak u »Danici« 1835, br. 1; još bi valjalo dodati bar rješenja za fonem š: sh || sc (»Bošnjaci« —scj || sc (»Dubrovčani«) — sh || s || z (»Kajkavci«) — sh || s (»Slavonci«).

⁶ Fancev, *n. dj.*, str. XXXVI—XXXVII.

⁷ Fancev, *n. dj.*, str. XXXVII.

⁸ Fancev, *n. dj.*, str. 79.

F o n e m i	1815 — 1830. ⁹				1835. ¹⁰	
	»Bošnjaci«	»Dubrovčani«	»Kajkavci«	»Slavonci«	»horvatzki«	»iliricki«
	Miletić ^c 1815.	Marković 1826.	Mikloušić 1821. Vračan 1823. Lovrenčić 1825. Kristijan 1830.	Cevapović 1820. Pavić 1821. Horvat 1824.		
c	cz	z	cz	[c]	cz	c
č	ç	cj, c)ch, tch	cs)ch, ty	cs
ć	chi, ch, tch	chj, ch, tj, tchj, tch		ch, tj		ch, tj
đ	gi, g, di	ghj, gh, dj	dy, gy ¹¹	dj, gj	dy, gy	dj, gj
i	[i]	i, j, ji	i, y	[i]	[y], i	i
l	gli, gl	glj, gl	ly	lj	ly	lj
n̄	gn	gn	ny	nj	ny	nj
s	[s]	[s]	sz, z	[s]	sz	s
ž	x	f c j, f c	s	x	s	x

Izlazi, dakle, da su se u označenome razdoblju služili:

prvo, »Bošnjaci« grafijskim sustavom koji se (izuzev digram cz) temelji na višestoljetnoj praksi hrvatskih čakavskih pisaca;

drugo, »Dubrovčani« grafijskim sustavom što su ga rabili barokni pisci (Gundulić, Palmotić, I. Đurđević) i što ga je svojim djelcem *Nauk za dobro pisati* (Venecija 1639) pokušao ozakoniti Rajmundo Đamanjić;¹²

treće, »Kajkavci« grafijskim sustavom u skladu s *Napučenjem*;

četvrto, »Slavonci« grafijskim sustavom kakav je propisivalo *Uputjenje*.¹³

⁹ Izvor: Dr. T. Maretić, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, »Djela JAZU«, knj. IX, Zagreb 1889, str. 316, 336—337, 322, 328, 334, 340—341, 319, 324, 330.

¹⁰ Izvor: »Danica« I (1835), br. 1, str. 2.

¹¹ Za kajkavske pisce Maretić pretpostavlja da im dy, gy znače fonem *ǵ* (iako je očigledno da je to etimološko *d'*).

¹² U povodu toga sustava i Gundulićevih djela Demeter godine 1838. (»Danica« IV, str. 198) kaže kako su »jošte k tomu u smješanom, na polu italianskom pravopisu složena, koji je u većoj strani naše domovine sasvim nepoznat, i najvažniji uzrok svedjer bio, zašto su dubrovačke knjige izvan Dalmacije sasvim malo poznate, premda čine najjasniji ures našega knjižestva«. Ostajući lokalnim, taj je grafijski sustav već potkraj 18. stoljeća izgubio bitku sa slavonskim, kada se raspravljalo o izdavanju Stullijevih rječnika (usp. Vince, *n. dj.*, str. 81).

¹³ Dakako, ni u jednih ni u drugih pisaca nije tako bilo zbog budinskoga diktata, nego zbog uvriježenih domaćih tradicija.

4.

Godine 1815. *Reč domovini* stilizira Mihanović kajkavskim književnim jezikom, upotrebljavajući pritom grafijski sustav u skladu s Napučanjem, a to znači kajkavski sustav: $cz = c$, $ch = \check{c}$,¹⁴ $dy = d$,¹⁵ $ly = l$, $ny = \acute{n}$, $fz = s$, $sh (f'h \parallel f, f'f) = \check{s}$, $f (s) = \check{z}$. Njegova je kajkavska grafija toliko dosljedna da, s njom u skladu, uporno provodi jedan detalj: suglasnik \acute{s} pred suglasnicima k , p , t bilježi slovom z (primjeri na str. 3: *zkvarenya*, *prizpodablanyu*, *ztari*).¹⁶ To je logično: Mihanović je 1815. tek dovršio svoje školovanje u zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji, pa je — zaposlivši se kod banskoga stola — potpuno pripadao tamošnjoj kulturnoj sredini. U njoj je pak još bilo živo sjećanje na Brezovačkoga, a osnovni joj je ton davalo djelovanje Tome Mikloušića i ostalih kajkavskih pisaca Vrhovčeva kruga.

Odjednom, godine 1818, Mihanović izdaje oglas što je sročeno za njega novim grafijskim sustavom: $c = c$, $cs = \check{c}$, $ch = \acute{c}$,¹⁷ $dj = \check{d}$, $lj = l$, $nj = \acute{n}$, $s = s$, $sh = \check{s}$, $x = \check{z}$,¹⁸ a to je slavonski sustav, koji odgovara *Uputjenju*. Vokalno r i nadalje bilježi skupinom er , a među pretežne ekavizme unosi nešto je-kavizama: *poslje*, *Izpjevanja*, *Svjet*, *Povjesti*, *svjetlo*, *Pjesnika*, *mjerum*, *mjeriti*, *Sjecsna*. Na kajkavsku narječnu osnovicu u njega se tada počinju nanositi i drugi štokavski elementi, na primjer: zamjenica *što*; futur *ću* + infinitiv (*nosit'* *cse*, *cse ... immati*, *bit' cse 7*).¹⁹ Izborom glagola *žudjeti* 'željeti' (nexjudi 5) odaje da čita Gundulića. Ipak, važno je ustanoviti kako, trudeći se pogoditi štokavsko stanje, stvara nekorektnne oblike, npr. *pisajući* (*pisajuchi 5*), *iskajući* (*iskajuchi 5*).

Možemo, dakle, kazati da je Mihanović u oglasu 1818. primijenio za sebe nov latinički grafijski sustav, a s mnogo manje sreće pokušao se i jezično prikloniti štokavštini. Taj je trud imao slaba uspjeha, pa dok se 1815. izražavao skladno (prema zahtjevima kajkavske proze), 1818. sklapa ovakve rečenice:

»Jer nekojim pisajući, mnogim što piše, drugim obo-
dvoje neugađa« (str. [9] transkripcije)

¹⁴ On, dakle, u pismu (a to također znači: u izgovoru) ne razlikuje suglasnike \check{c} i \acute{c} .

¹⁵ Nema primjera za $gy = d$.

¹⁶ Usp. Maretić, *n. dj.*, str. 362. — Tu je pojedinost u kajkavsku književnost uveo Nikola Krajačević godine 1640; Maretić, *n. dj.*, str. 97.

¹⁷ A to znači: nastoji razlikovati \check{c} i \acute{c} , makar pritom čini grubih grešaka.

¹⁸ Ostaju mu i neki recidivi kajkavskog načina pisanja, npr. sporadično: *izkatu*, *Ztrani* (6), *Lizti*, *Ztrani*, *Lizte* (7).

¹⁹ Stavljajući apostrof uz infinitiv (*nosit'*, *bit'*), on ga smatra okrnjenim, a ne normalnim štokavskim (kada jedan za drugim stoje: infinitiv + *ću ...*).

Mihanovićev je trud, zapravo, veoma nalik naporu zagrebačkoga meštra Smolka (u *Matijašu Grabancijašu dijaku*) koji, nastojeći pogoditi jezik svojih djetića-štokavaca, ovako govori:

»Mi ćemo sad u noć prve Mlade Nedile prije jedanaest sata izlaziti tamo na Prekrižje i ondi na krišputu ćemo vraga zazvati, neka nam jedanaest hiljada cekinov dade.«²⁰

Mnogo vremena nakon *Reči domovini* i oglasa Mihanović je (u »Danici« 1835, br. 10) objavio *Horvatsku domovinu*, pa je rečeno:

»Za Mihanovića, rodom kajkavca, značajno je, što je svoju prvu hrvatsku pjesmu napisao štokavskim narječjem i štampao novim pravopisom. Time je odrešito i bez uvijanja stao na stranu mlađih već u doba, kad se veći- na od njih još kolebala.«²¹

Takva ocjena o jeziku te pjesme nije, zapravo, bez mane, jer se neštokavski podaci počinju nizati već od njezina naslova (lik pridjeva *horvatska*), pa joj se u tekstu nalaze pojave koje su bar arhaične štokavske (ako ne i kajkavske): kratka množina (N *gromi, serpi, A snope*), pa sigurno one što pripadaju kajkavštini: prijedlog *v* (*v dolini, v domovini*); 3. 1. jd. imeprativa *budi*; V = N (*Sava*); A = G (»Da svog' doma Horvat ljubi«). Očigledno je Mihanović štokavštinu prihvaćao jedino pod uvjetom da u nju može upletati elemente svoga rodnog, kajkavskog narječja. To ga je pak uskoro dovelo u sukob s Gajem, koji mu je odbio tiskati pjesmu *Glas oli ćut*, u kojoj je Mihanović »iznio misao, da je svejedno, ... koja će se narječja upotrebljavati.«²²

5.

Mladi Antun Mihanović svoja je prva dva objavljena teksta (1815—1818) publicirao u doba kad preporod još nije bio službeno počeo, ali kad je bilo vrlo aktualno ujednačenje latiničkoga grafijskog sustava. Osim Koščakovih nastojanja (uključujući njegovu polemiku s Čevapovićem, koja pada baš u vrijeme između izlaska *Reči domovini* i oglasa)²³ počelo je važno Mihanovićevo poznanstvo s čovjekom što ga (jer su mu rukopisi između 1945. i 1985. bili zametnuti) slabo poznajemo. Odnosi se to na »Riječanina Josipa Završnika (rođ. 1769), također zagrebačkog đaka i krajiškog vojnog auditora, koji je 1815—1821. drugovao s Miha-

²⁰ *Djela Tituša Brezovačkoga*, priredio Milan Ratković, Stari pisci hrvatski, knj. 29, JAZU, Zagreb 1951, str. 53.

²¹ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga I: Književnost ilirizma, JAZU, Zagreb 1954, str. 186.

²² Barac, *n. dj.*, str. 187.

²³ Dr. fra Julijan Jelenić, *Pravopisna rasprava između dra. Tome Koščaka i dra. fra Grge Čevapovića*, prilog povijesti hrvatskoga pravopisa, Zagreb 1930.

novićem u Italiji znajući za njegov namjeravani pothvat²⁴. Zahvaljujući u ovome časopisu objavljenome vrlo važnom prilogu,²⁵ znamo da je (i kako je) Završnik namjeravao reformirati latinicu: dosljedno provodeći dijakritičke znakove. Završnikov plan ostao je u rukopisu, nedovoljno poznat, pa ga je sve do naših dana prekrivala prašina zaborava.

Nije, dakle, teško odgonetnuti da se Mihanović, objavivši *Reč domovini*, našao u fokusu snažnih tendencija da se ujednači hrvatska latinica. Te su pak tendencije bile raznolike: Koščak (1752—1831) zalagao se za kajkavski grafijski sustav, Čevapović (1786—1830) za slavonski, a Završnik (1769 — poslije 1843) ni za jedan, ni za drugi, nego za nov, radikaln. Dvadesetogodišnjak Mihanović morao se opredijeliti. Kako?

Nemamo nikakva povoda tvrditi da je na Mihanovića djelovala njegova dobna razlika prema glavnim protagonistima reforme. Bio je Mihanović od svih njih mlađi: od Koščaka 44 godine, od Završnika 27, od Čevapovića 10. Važnije od svega toga moglo je biti to što se Šime Starčević (1784—1859), Čevapovićev vršnjak, u svojoj *Novoj ričoslovlci iliričkoj* (Trst 1812), koja je ionako bila »vojničkoj mladosti krajičnoj poklonjena« (a Mihanović joj je pripadao), opredijelio za slavonski grafijski sustav, nazivajući ga »iliričkim«.

ZUSAMMENFASSUNG DIE FRÜHEN TEXTE ANTUN MIHANOVIĆ'S

Reprintausgaben ermöglichen uns, verlässlich über einige wichtige Eigenschaften alter Werke, die überarbeitete (translitterierte und transkribierte) Versionen völlig verdecken, zu urteilen. Die 1985 in Zagreb veröffentlichte Reprintausgabe zweier Frühwerke von Antun Mihanović verdeutlicht: dieser Autor bediente sich in seiner *Reč domovini* des Kajkavischen und eines adäquaten lateinischen Graphiesystems; in der Ankündigung der geplanten Ausgabe von Gundulić's *Osman* (1818) verwendete er jedoch ein slavonsches Graphiesystem und neigte zur Übernahme štokavischer Elemente. Sie Schwankungen im Graphiesystem Mihanović's muß man den Eindrücken zuschreiben, die die vielfältigen Ideen zur Vereinheitlichung der Schreibung im kajkavischen Kroatien und in Slavonien (vor Gaj's *Kratka osnova* 1830) bei ihm hinterlassen haben. In diesem Sinne arbeiteten insbesondere Tomo Koščak, Grga Čevapović und Josip Završnik. Es ist zu vermuten, daß der junge Mihanović 1818 das slavonsche Graphiesystem (welches auch Čevapović empfahl) in erster Linie unter dem Einfluß von Šime Starčević verwendete.

²⁴ Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II izdanje, priredili Milan Ratković i Jakša Ravlić, Matica hrvatska, Zagreb 1961, str. 400; »pothvat« je Mihanovićeva namjera da izda Gundulićeva *Osmana*.

²⁵ Waclaw Twardzik, *Malo poznati preteča Ljudevita Gaja*, »Croatica«, god. XVI, sv. 22/23, Zagreb 1985, str. 7—22.